

שלש רגלים⁽¹¹⁶⁾.

ודנה הגמרא: **מאי טעמא**, למה השתתה להשיב? מה היה ספיקו? **אילמא**, אם תאמר, **משום דקסבר, דאי משכחנא**, אם אמצא בין כל באי הרגל, **תנא, דאסר**, יין בהנאה אף כשנגע בו הגוי שלא כדרך המנסכים **כרבי נתן** — **אוסריניה**, אאסור את היין, **אפילו בהנאה** —

א-TJ

כלומר: הגמרא סברה לומר, ששמואל השתתה לפסוק על היין משום שחיפש מקור לאסור את היין, והמתין שלשה רגלים, אולי ימצא מי שיורה לו איסור.

המקור שהגמרא מצאה, הוא: רבי נתן הסובר שאם הגוי רק נגע ביין, ולא נסכו לעבודת כוכבים — גם כן אסור בהנאה.

דתניא, שנינו בכרייתא: חכמים אומרים: **מדדו**, הגוי לייין של ישראל, **בין ביד בין ברגל**, הכניס את ידו או רגלו למדוד את

כמות היין — **ימכר**, היין לגוי, כלומר, בנגיעה זו לא אסר הגוי את היין בהנאה, הואיל ולא נתכוין לנסך אלא למדוד, וגם לא שכשך ביין.

[שכשוך הוא נענוע ביין, כך הוא דרכם של מנסכי יין לעבודת כוכבים].

רבי נתן אומר: אם מדדו **ביד** — **אסור**, בהנאה, מפני שנגע ביין, למרות שלא נתכוין לנסך ולא שכשך, ואם **ברגל** — **מותר**.

ותמהינן: אף אם ימצא תנא הסובר כרבי נתן, גם כן אין לו מקור לאסור, כי **אימר דאמר**, במה אמר **רבי נתן**, ואסר בנגיעה בלבד — **ביד**, כשנגע בידו, ואילו כשנגע **ברגל** — **מי אמר**, האם אסר בהנאה⁽¹¹⁷⁾!?

ובעובדה זו דנהרדעא הלא דרך הגוי ברגליו?

ומסקינן: **אלא**, לכן השתתה שמואל, סבר:

יש בכך ויכוח בגמרא, והלא בכרייתא נאמר מפורשות שרבי נתן מתיר ברגל!?

לכן, יש הגורסים גירסא אחרת. ורבינו יצחק בעל התוס' מיישב את הגירסא. שהמקשן סבר, שרבי נתן אוסר אם הגוי מדד בידו, מטעם גזירה שמא יבואו להתיר אם שכשך ונסך, ואילו ברגל לא גזר במדידה בלבד, דאינה דומה לשכשוך ביד, ורחוקה היא ממנה בשתי דרגות.

אבל, רבי נתן עצמו אוסר בשכשוך דרגל, הואיל ואפשר להחליף בינו לבין שכשוך דיד.

וסבר המקשן שמעשה הדריכה ברגל דומה לשכשוך דרגל — האוסר בהנאה.

ודחתה הגמרא, שאינו נכון, ורבי נתן לא אסר

116. רש"י מבאר, שאז היו מתקבצים לשמוע דרשה בהלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, והלכות חג בחג.

ובמסכת חולין [עו א] מבאר: לשאול הלכה מאת החכמים הנאספים ברגל.

ובמסכת יבמות [קכב א] מביא מתשובות הגאונים: יום שמת בו אדם גדול, קובעים אותו לכבודו, ומדי שנה בשנה כשמיגיע אותו יום — מתקבצים תלמידי חכמים מכל הסביבה, ובאים על קברו עם שאר העם להושיב שם ישיבה.

117. הקשו רבותינו הראשונים:

קושיא זו תמוהה היא, כי משמע ממנה שלא היה ברור מהי דעתו של רבי נתן בנסך ברגל,

שאלה זו הובאה לפני רב — שרייה רב לזבוניה לעובדי כוכבים, התיר רב למוכרו לגוי, כלומר: התירו בהנאה, ואסרו בשתייה.

אמרו ליה רב כהנא ורב אסי לרב: והא, מר הוא דאמר, והלא רבינו עצמו הוא האומר: תינוק בן יומו, שאין לו כוונה, (הוא) עושה יין נסך, כשנגע ביין. ואיך התיר רבינו את היין בהנאה?

אמר לחו רב: אימור דאמרי אנא, במה אמרתי שהתינוק עושה יין נסך — לאסרו בשתייה, ואילו לאסרו בהנאה — מי אמרי, וכי אסרתי בהנאה?!

גופא, למדנו, אמר רב: תינוק בן יומו עושה יין נסך.

איתביה רב שימי בר חייא לרב: שנינו ברייתא שלא כדברי רב:

הברייתא דנה במי שקנה עבדים, והעבדים נימולו כבר, אלא שעדיין לא טבלו, וקיימא לן, שכל זמן שלא מלו וטבלו — אין דינם כגרים.

וכן דנה הברייתא, בשפחות של ישראל, שהולידו בבית ישראל, ואותם הבנים נימולו ולא נטבלו — ואין דינם כגרים, למרות שגדלו בבית ישראל. [הואיל והשפחות עדיין

דאי משכחנא, אם ימצא תנא דשרי, המתיר כרבי שמעון, המתיר אפילו בשתייה כשנגע לגוי בלי כוונת ניסוך — אישרייה, אתיר את היין אפילו בשתייה.

דברי רבי שמעון הם לקמן [ס ב] במשנה, ושם מביאה המשנה כמה אופנים של נגיעת גוי ביין בלי כוונת ניסוך⁽¹¹⁸⁾, ורבי שמעון מתירם.

למדנו ששמואל הסתפק, כשנגע לגוי ביין בלא כוונת ניסוך, האם יפסוק כתנאים האוסרים בשתייתו, או כרבי שמעון המתיר.

הגמרא מביאה עובדא דומה, ופסקו של רב.

ולפי דעת רש"י⁽¹¹⁹⁾, היה במעשה ההוא שתי סיבות להקל, האחת, שהיתה הנגיעה שלא בכוונת ניסוך, ואף שלא בכוונת נגיעה כלל, ועוד, שהגוי נגע ביין באמצעות דבר אחר, ולא בגופו.

ומספרת הגמרא: **הוא עובדא**, מעשה ההוא, דהוה בעיר בירם. דהוא עובד כוכבים, דהוה קא מליק בדיקלא, שעלה על עץ דקל, ואייתי לוליבא, והוריד משם לולב. בהדי קא נחית, בירידתו נגע בראשה [גירסת הב"ח: ברישא] דלוליבא כהמרא, נגע ביין בראש הלולב, שלא בכוונה.

מדברי רבי שמעון, הלא בעובדא זו, נגע בגופו ממש, ובהחלט יתכן שרבי שמעון מודה ואוסר? ומתרצים התוס': שמואל סבר שאין חילוק בין מדידה בקנה כשמחזיקו בידו ממש — לשכשוך ברגל. וראה בתוס' תירוצ' נוסף.

119. נח ב.

ברגל כלל, אפילו אם שכשך ממש, כי אין דרך המנסכים לנסך ברגל.

ועין בחידושי הריטב"א, המיישב לפי דרכו.

118. עיין שם במשנה, והמקרים שנשנו שם הם: כשלא נגע בגופו, לא בידו ולא ברגלו, אלא באמצעות קנה מדידה, וכדומה.

לכן, הקשה רבינו אלחנן בתוס': ומה הראיה

גזרו בה רבנן — מכל מקום, מטמאים ברוקן ומדרסן.

ב. דיני יין נסך — עבדים ובני שפחות אלו, אין דינם כגרים, היות ועדיין לא טבלו, הילכך: מגעם ביין ישראל⁽¹²⁰⁾ אוסר את היין.

וכך שנינו: הלוקח, מי שקנה עבדים מן העובדי כוכבים⁽¹²¹⁾, שהם מלו ולא טבלו, וכן בני השפחות שמלו ולא טבלו —

רוקן, הרוק שלהם, ומדרסן אפילו בשוק, והוא רשות הרבים — טמא.

ואמרי לה, ויש מי שסיים: טהור, מפני שהוא מילתא דלא שכיחא, ולא גזרו חכמים בדבר שאינו שכיח.

יין, אם נגעו ביין, אם הם גדולים — עושים יין נסך, ואם הם קטנים — אין עושים יין נסך.

ואלו הן גדולים ואלו הן קטנים?

גדולים: כאשר יודעין בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה. קטנים: כאשר אינם יודעים בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה.

לא טבלו, לכן צריכים בניהם לטבול, ואילו אם השפחות טבלו — אין בניהם צריכים טבילה, ודינם כגרים].

הדיון בברייתא נוגע לשתי הלכות:

א. דיני טומאה — חכמים גזרו על הגוים שדינן כ"זבים" לכל דיני טומאות הזב והזבה. כגון: הרוק היוצא מפייהם, וכן שאר מעיינות הגוי [— הפרשות הגוף], וכן "מדרס" הגוי — טמא, כשם שרוק ומדרס הזב טמא, על אף שלא ראו זיבה.

כשגזרו חכמים על הגוים שהם טמאים כזבים, גזרו כן בתורת ודאי, ולא בתורת ספק, לכן מטמאים אף ב"שוק", כלומר: ברשות הרבים —

ואילו היה טומאתם בתורת ספק, לא היו מטמאים ברשות הרבים. כידוע, שכל ספק טומאה ברשות הרבים — הריהו טהור.

ובאה הברייתא לחדש, שעבדים ובני שפחות אלו, חלה עליהם גזירה זו, כל זמן שלא מלו וטבלו.

והחידוש בהלכה זו הוא: למרות שמציאות זו של גר שמל ולא טבל — אינו שכיח, וכלל הוא בדינו: מילתא דלא שכיחא לא

120. כן כתב הריטב"א.

דאילו יינם שלהם, פשיטא שאסור.

וראה בהקדמה למשנתנינו.

121. נחלקו הראשונים. הראב"ד בפירושו, סובר, שדוקא אם קנו אותם מן הגוים, אבל אם קנו אותם מישראל, יש להסתפק עליהם — אולי עבד זה הוא בן שפחתו, וכפי המבואר בגמרא אין דין עבד שוה לבני השפחות.

אבל רבינו תם חולק על רש"י, ובאופן זה, סובר, שמותר אפילו בשתייה, כיון שלא נגע בו בגופו. ומאריך להביא הרבה ראיות לשיטתו.

וגרס בגמרא כגירסת רבינו חננאל וספר הלכות גדולות וכן כתוב בתשובות הגאונים. ולפי גירסא היא — נגע בו הגוי בידיו ממש. והראשונים מאריכים הרבה בכיבור שיטות רש"י ורבינו תם.

איך חילקנו בין עבדים לבין בני השפחות, **הא "וכן" קאמר?** הברייתא משווה את דיניהם באמרה: "וכן" בני השפחות! (123) ולפי דבריך, היה צריך להיות אסור בבני השפחות, כשם שעבדים קטנים עושים יין נסך?

ומתריצין: **ארוקן ומדרסן**, מה שהברייתא משווה אותם, אינו לכל דיני הברייתא, אלא על מה ששנתה שהם מטמאים ברוקן ומדרסן —

ובדינים אלו, אכן, שווים בני השפחות לעבדים הנקחין מן הגוים.

מה שאין כן, בדיני יין נסך — אינם שווים, כמבואר.

ומקשינן: **הניחא**, תירוץ זה בברייתא, ניחא, **למאן דאמר:** רוקן ומדרסן בשוק — **טמא**.

ולדבריו, אפשר לפרש את הברייתא: כשם

עד כאן הברייתא. ומקשה רב שימי בר חייא לרב:

קתני מיהת, שנינו בברייתא זו: **גדולים — אין**, עושים יין נסך, **קטנים — לא** עושים יין נסך —

וקשה על רב הסובר שתינוק בן יומו עושה יין נסך (122)?

ומתריצין: **תרגמה:** נפרש את מה שהברייתא לא אסרה בקטנים, **אבני השפחות**, על בני השפחות בלבד, ובהם התירה הברייתא כשהם קטנים, כיון שנולדו וגדלו בבית ישראל — לא גזרו עליהם חכמים כל זמן שהם קטנים.

אבל גוים גמורים, או עבדים הנקנים מגוים — גזרו עליהם חכמים, אף בהיותם בני יומם.

על תירגום זה בפירוש הברייתא, מקשינן,

אוסר אפילו בהנאה, ובקטנים מתיר אפילו בשתיה.

ועוד הקשה **רבינו אלחנן:** מה הקושיא מדברי הברייתא, הלא הברייתא מדברת מעבד שכבר מל עצמו, ובהחלט יתכן לומר, שכיון שנתקרב יותר להיות ישראל, לכן אינו עושה יין נסך. וסברא זו מוכרחת מהברייתא עצמה, מדברי מאן דאמר: "טהור", ובודאי טעמו הוא: משום שכבר מל עצמו? ומתריך ר"י **בעל התוס':** אין הוכחה מדיני טומאה, כי חכמים לא רצו לגזור טומאה, מפני שחששו להפסיד טהרות — אבל לכל שאר דיני התורה, קיימא לן, שכל זמן שלא מל וטבל — אינו גר כלל.

123. כתבו התוס': מה שאמרה הברייתא "וכן", משמע להמקשן, שבאה להשוות גם גדולים וגם

ואילו הר"א **אב"ד** [מובא ברשב"א **וריטב"א**] חולק, וסובר שהוא הדין אם קנו אותם מישראל.

122. הקשו התוס': מה הקושיא על רב, הלא יתכן שהברייתא התירה רק בהנאה, ורב מודה בכך, ולא אסר אלא בשתיה?

ומתריצים: מפשטות הברייתא שאינה מחלקת בין שתיה להנאה, משמע, שהיא מתירה אפילו בשתיה.

ועוד מתריצים: הלשון "אין עושים", משמעותה, שאין עושין כלל, אפילו לא לאסור בשתיה, כשם שבדברי רב "עושה", פירש רב עצמו שכוונתו לאסור שתיה.

והרמב"ן והריטב"א **הרשב"א** והר"ן כתבו, התנא של הברייתא מחליט מידותיו, בגדולים

שעבדים מטמאים — "כן" בני השפחות. ויש בכך חידוש, שלמרות שגדלו בבית ישראל, בכל זאת — מטמאים כגוים —

אלא, למאן דאמר: רוקן ומדרסן — טהור, קשה: מאי איכא למימר, איך מתורצת הברייתא?

על איזה דין שנתה: "וכן"? אם נאמר, כשם שרוק ומדרס העבדים טהור, כן של בני השפחות —

פשיטא! הלא בני השפחות יותר רחוקים מלהיות גוים, כיון שגדלו בבית ישראל? [הרי מטעם זה חילק רב ביניהם לגבי דין יין נסך⁽¹²⁴⁾].

אלא, מוכרח לומר, שההשוואה שהשוותה הברייתא בין בני השפחות לעבדים, היא, לגבי דין יין נסך! ובשניהם סוברת הברייתא שגדולים עושים יין נסך, ואילו קטנים אין עושים.

וקשה על דברי רב?

ומתריצין: ההשוואה אינה של בני השפחות לעבדים, אלא, אדרבה! עבדים הושוו לבני השפחות לגבי דין יין נסך —

הא קמשמע לן, הברייתא באה להשמיענו: עבדים דומיא, דומה דינם דבני שפחות. מה בני שפחות כאשר מלו ולא טבלו — הוא דעושיין יין נסך, ואילו כאשר מלו וטבלו — לא עושים יין נסך, והם כישראלים לגמרי —

אף עבדים כן, ותיכף שמלו וטבלו, הם כישראלים, ואינם עושים יין נסך⁽¹²⁵⁾!

ומה החידוש בדבר? הרי עשו את כל המוטל עליהם?

לאפוקי, באה להוציא, מדברי רב נחמן אמר שמואל —

דאמר רב נחמן אמר שמואל: הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים, אף על פי שמלו וטבלו — עושיין יין נסך, עד שתשקע שם עבודת

אבל ברשות היחיד, סובר "טמא" — ועל דין רשות היחיד בא להשוות לחומרא בני השפחות לעבדים?

ומתריצין: לא מסתבר לומר, שמה שכתבה הברייתא "וכן" בא להשוותם לדין רשות היחיד שהוא "נעלם" ולא נאמר בברייתא במפורש, אלא "מדוייק" מדברי הברייתא, ויותר משמע שהמשך דברי הברייתא הם על דין הנאמר במפורש.

ודין רשות היחיד — לא רק שלא נאמר במפורש, אלא אף לא הוזכר כלל בברייתא.

125. הקשו התוס': הרי מבואר [בהערה הקודמת] שלא מסתבר לומר ש"וכן" בא

קטנים, ולא דוקא גדולים.

ועוד, דהמקשן סובר, שההשוואה היא רק בקטנים, מפני שאין צורך להברייתא לאסור יין שנגעו בו גדולים, כי הרי יודעים בטיב עבודת כוכבים ומשמשיה.

על כן, סבר המקשן, שהברייתא באמרה "וכן", באה לומר, שכשם שקטני עבדים אין עושים יין נסך, כן בני השפחות.

124. הקשו התוס': הלא יתכן שהמאן דאמר "טהור", התייר רק בשוק, משום דמסופק הוא אם מטמאין כזבים וספק טומאה ברשות הרבים — טהור, ועוד, כיון דמילתא דלא שכיחא הוא, לכך סובר "טהור" —

כוכבים מפייהם —

קמשמע לך, משמיעה לנו הברייתא, דלא כדברי שמואל, אלא, כשם שבני השפחות, תיכף אחרי שמלו וטבלו — אינם עושים יין נסך, כן עבדים שנקחו מן הגויים.

ובאמרה "וכן", התכוונה הברייתא להשוואה זו.

גופא, למדנו: אמר רב נחמן אמר שמואל: הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים, אף על פי שמלו וטבלו — עושין יין נסך עד שתשקע שם עבודת כוכבים מפייהם.

ודנה הגמרא: וכמה, זמן הוא "עד שתשקע שם עבודת כוכבים מפייהם"?

אמר רבי יהושע בן לוי: עד שנים עשר חדש.

איתביה רבה [גירסא אחרת: רבא] לרב נחמן: משיב מדברי ברייתא זו:

הלוקח עבדים מן העובדי כוכבים, שמלו ולא טבלו — וכן בני השפחות שמלו ולא טבלו —

רוקן ומדרסן בשוק — טמא.

ב-תז

להשוות את מה שלא נאמר מפורשות בברייתא —

ואם כן, איך תירצה הגמרא שבאה להשוות לדין "מלו וטבלו", הלא "מלו וטבלו" — גם כן לא נאמר בברייתא.

ומתריצים, אכן "מלו וטבלו" לא נאמר בברייתא במפורש, אבל הברייתא, לפחות, מדברת מעניני מילה וטבילה — מה שאין כן, טומאה ברשות היחיד, לא הוזכרה כלל בברייתא.

[ביאור דבריהם: ברייתא זו, כל עיקרה באה לומר שכל מי שחסרה לו טבילה — אינו כישראל גמור. וממילא מבואר שאם "מלו וטבלו" הרי הוא ישראל. ודין "מלו וטבלו" אינו "דיוק" בברייתא אלא הוא עצם דברי הברייתא — אבל הבדל דין ספק טומאה בין רשות היחיד ורשות הרבים, לא התחדש בברייתא זו, ואין זו מגמתה — אלא שאפשר "לדייק" ממנה דין טומאה בבית — ועל "דיוק" שאינו מפורש בברייתא לא מתאים לומר "וכן"].

ומקשים התוס': אם כבר תירצנו ש"וכן" בא להשוות עבדים לשפחות [שהוא דוחק כשלעצמו — כמו שכתבו המהר"ם והמהרש"א], למה

לא תירץ שההשוואה היא לגבי רוקן ומדרסן — כשם ששפחות אינם מטמאין — למאן דאמר "טהור" [שעתה אנו מתריצים את הברייתא לפי מאן דאמר "טהור"], כן עבדים אינם מטמאים —

והחידוש הוא: למרות שעבדים יותר רחוקים מלהיות ישראל, מכל מקום, אינם מטמאים — ולמה לא תירצה כן הגמרא?

ותירצו התוס': עתה, אנו דנים בשיטתו של רב הסובר שאין שום חידוש בברייתא בדין עבדים — לגבי דיני יין נסך, והברייתא לא חילקה בעבדים בין גדולים לקטנים, ובכל אופן עושים יין נסך — שלא כבני השפחות — ולמה כתבה הברייתא "עבדים" כלל, הלא לגבי יין נסך אין שום חידוש לגבי עבדים — ומוכרחים לומר, שמה שכתבה הברייתא והזכירה בדבריה "עבדים", בא לומר, למאן דאמר "טהור", שעבדים גם כן אינם מטמאים — כי, אם לא כן, אינו מובן, למה כתבה "עבדים" כלל — ולפיכך, כבר שמענו חידוש זה שעבדים אינם מטמאים, למרות היותם רחוקים מבני ישראל — בעצם הזכרת "עבדים" בברייתא — ועתה, נשארה הקושיא: למה כתבה "וכן"?